

desværre også gældende både i sprogets uegalitet og i den meget flimrende fremstilling. Selv efter adskillige gennemlæsninger af bogen sidder man tilbage med en kaleidoskopisk fornemmelse, man husker nogle markante bemærkninger, men i alt for ringe grad de mange gode synspunkter (foruden alle de dårlige) og fine iagttagelser, der ofte drukner i strømmen af besynderlige gloser. Det er som om bogen mangler linie og fast komposition.

Af hensyn til værkets plan er det næppe hensigtsmæssigt at bede om en bredere fremstilling; man kunne dog nok ønske, om forfatteren i de kommende bind ville være knap så kortfattet – ikke mindst når der refereres til utrykte arbejder. Til gengæld kunne der så spares på de klichéagtige og ofte noget påklistrede gentagelser om små og store i samfundet – slaver, kvinder og potentater. Skyum-Nielsen har meget fortjenstfuldt villet drage en lanse for de underkuede i samfundet, men det sker på en sådan måde, at det uvilkårligt fører til opposition; slaverne kan jo af gode grunde ikke protestere, men mon ikke de fleste kvinder føler sig en smule ilde berørt ved at se vore »formødre« blive slået i hartkorn med slaver. Det er rimeligvis ikke tilsigtet, men titlens sideordnen af de to begreber medfører en nedvurdering af kvindens stilling ud fra en noget ensidig vurdering af det sparsomme kildemateriale.

Thelma Jexlev

Anne K. G. Kristensen, Danmarks ældste annalistik. Studier over lundensisk Annalskrivning i 12. og 13. århundrede. Skrifter udg. af det Historiske Institut ved Københavns Universitet III, København 1969. 161 s. 28.00 kr.

Den äldre medeltidens historia är på en gång både förmedlad och förärvad av de första nordiska historieskrivarna. Problemet är detsamma för oss som för de flesta andra kulturer, där en fornhistoria utvecklats till en myt. Metodiskt finns det ingenting annat att göra än att klarlägga fornmyternas tillkomsthistoria och vandringar genom de äldsta historieverken. Det är en sida av den vetenskapliga historieforskningens uppgifter. En annan är att få kontakt med urkundsmaterialet och andra primärkällor, så att korrektiv till annalernas tidiga bearbetning av verkligheten uppnås. Vi idag uppnår därmed visserligen ofta kanske ingenting annat än en ny, modern mytbildning kring de gamla händelseförloppen. Men det avhänger i sista hand av den nu levande historikerns redskapskänedom – metod – och om han är tillräckligt moraliskt sober till att hålla sig till verkligheten och avvisa gamla och nya myter.

Anne K. G. Kristensens bok om de äldsta danska annalerna är epokgörande. Den ingår i en magistral diskussion som är ovanligt långsam i

andetagen – inläggen kommer cirka en gång per generation. I en mönstergillt noggrann och klar framställning ges bevis till stöd för tesen, att de äldsta danska annalerna producerats som lärda kompilationer i Lund, och att Danmark intill senare delen av 1200-talet inte haft andra centra för annalskrivning; men att denna i gengäld kan antas ha fortsatt med obruten tradition i Lund ända från ärkebiskop Assers tid (död 1137).

En annal kan jämföras med ett myntfynd, där yngsta myntets datering avgör när myntskatten tidigast kan ha lagts ned i jorden – och att nedläggandet inte rimligen kan ha skett alltför långt efter yngsta myntets datering. Ett annalverk, som kan bevisas vare en enhet, måste antas ha tillkommit vid tidpunkten för den yngsta notisen – om man inte ansluter sig till teorin, att notiserna fortlöpande införts samtidigt med eller kort efter händelserna, som de berättar om. Det är sistnämnda teori och tolkningsprincip, som Sture Bolin väl definitivt röjt upp med (*Om Nordens äldsta historieforskning. Lunds Universitets årsskrift N. F. Avd. 1 Bd 27. Nr. 3, 1931*). Kristensen betraktar sitt arbete som en fullständig bekräftelse på Bolins slutsatser (s. 117). Ett annalverk skal rullas upp bakifrån, från slutet, från tidpunkten för dess tillkomst. Dess notiser skall inte jämföras med notiser för samma år ur andra annaler med huvudsakligt intresse riktat på den händelse som omtalas. Det leder forskaren in i de labrynter, som historikerna hade så svårt att komma ur, så länge man uppfattade annalerna som fortlöpande anteckningar av ögonvittnen. Notiserna skall i stället betraktas i slutårets perspektiv som uttryck för hur en kompilator kunde formulera dem i båkatblickande tidsperspektiv. Detta hans blickfält kan historikern i dag repetera – och det ger nyckeln till förklaring av en rad fel och underligheter, som man tidigare stod öforstående inför.

Den nybearbetade annalen 1074–1255, som endast finns bevarad i senmedeltida dansk översättning, är naturligtvis Kristensens första resultat. Annalens danska form i den förlorade handskriften F 42 kallas DD, dess förlorade latinska urform DL. DL visas i flera notiser inte kunna härledas ur någon nu känd annal, utan måste återgå på en okänd källa, ett (i jämförelse med Waitz' postulat) »smalt« annalverk från Lund, med element av en anglo-normannisk årbok. Traditionens ankomst till Lund sätts till 1130-talet, kompilationen kan tidfästas till att omfatta material där det som hämtats ur den s.k. Kolbazhandskriften kan avgränsas. Därmed kommer årtalet 1177 in i diskussionen. Kristensen anser att Kolbazhandskriften kommit med Eskil från Roskilde till Lund tillsammans med Roskildekrönikan 1137 och utranterats från användning i Lund 1177 vid Eskils avgång. Dess vidare öden föreställer sig Kristensen skall ha gått via premonstratensernas Trinitatiskloster i Lund till grundingen av Belbuck i Pommern ca. 1178–80, inte som Weibull antog först till Bosarp; därefter, då Belbuck måste uppgivas, 1182 till Kolbaz i Pommern (s. 43).

Beviset är dock svagt: den av endast en forskare lästa, numera totalt utplånade notis under 1177, som skulle ange Asser, domprovsten i Lund, som Eskils efterträdare – vilket han ju inte blev, när Absalon i stället tillträdde – är enda belägget på att Kolbazhandskriften använts i domkapitlet intill Absalons tillträde (s. 42). Men saken ter sig onekligen betydligt rimligare än hittills framförda lösningar, om man ser det ur klosterhistorisk synpunkt. Premonstratenserna stod Eskill nära, och det är väl inget tvivel om att om Absalon kom att lägga en ny linje i domkapitlet, så skulle premonstratenserna trofast kunnat hålla sig till traditionen från Eskil, överta det gamla nekrologiet och låta det följa med pionjärerna till deras nya klostergrundning i Pommern. Man kan nämna, att en sen, kanske oduglig tradition inom denna orden hävdar, att Eskil tillknöt ett reglerat premonstratenserdomkapitel till sin domkyrka i Lund (*Monasticon praemonstratense* av N. Backlund, I, 1949, s. 269). Notisen kan spegla en faktisk nära anknytning mellan Eskil och detta lundensiska kloster och så bestyrka Kristensens tes om Kolbazhandskriftens väg.

Också *Ældre Næstvedårbog* får en klarare värdering. Bevisen för dess placering som kompilationsverk tillkommet i Lund omkring 1206 och senare flyttat till Næstved är goda och ingår i bevisföringen, att den jämte *Valdemarannalerna* och *Dominikanerårboken* till 1254 första handen (senare förd till Sverige: »*Dansk-svensk årbog til 1263*«, s. 11 not 15) återgår på det förlorade lundensiska annalverket L I 1130–1206, »der hviler Colbazårbogen, og senere selv har ligget til grund for de tre nævnte annaler« (s. 59). Bevisföringen för året 1206 som tillkomsttid (s. 56) är av den typ som kan liknas med det yngsta myntet i myntfundet. Det är nästan Kolumbi ägg.

Hur kontinuerlig lundaannalistiken varit mellan 1206 och 1255 (kap. V) är oklart. Kristensen erkänner att beviset för ett annalverk L II är svagare (s. 82), men hon tror dock så på det, att den följande annalen, som hon menar sig med visshet kunna rekonstruera, får namnet L III. Hennes huvudtes är, att annalskrivningen ännu under första hälften av 1200-talet uteslutande är knuten till Lund och ej spritt sig till de danska klostren; och att den i Lund blir mer och mer sofisticerad, så att inte bara den nyundersökta DL är del av detta arbete, men nytt ljus kastas framför allt på de yngsta företrädarna för denne tradition, det kompilatoriska arbetet i de verkliga eklektiska *Annales Lundenses* (s. 95 och kap. VI). Här spelar året 1255 en roll som yngsta mynt i myntfyndet: ärkebiskop Jakob Erlandsson skall vid sitt tillträde 1254 som en av sina första handlingar ha beordrat författandet av ett nytt, förbättrat annalverk, som skulle harmonisera alla dittills föreliggande till en enhet, DL (s. 75 f.). Med omvärderingen av källförhållandena till *Annales Lundenses* intill 1265 föreligger så undersökningens mest handgripliga resultat. Tesen att detta verk bygger på självständig annalistik i dominikanerklostren (s. 67–77)

och i Sorø (s. 107–16) avvisas. Högst flagrant anser Kristensen det vara, att Sorøannalerna daterar det egna klostrets stiftelse till 1161 i stället för abbotlistans årtal 1162, som måste vara det riktiga (s. 113). Men en rad andra argument för att Sorøannalerna är avhängiga av annalskrivningen i Lund är minst lika vägande.

Det vore synd at framställa Kristensens resultat som något man nu bara har att »läsa av«, som den accepterade och fr. o. m. nu gällande synen på dansk annalskrivning. Tvärtom. Kristensens bok är verkligen en arbetsbok. Just därigenom att det så klart slår huvudet på spiken i så många enskilda punkter, öppnar den på nästan varje sida nya perspektiv och framställer den medeltida historieskrivningens mödor i all dess metodiska otillräcklighet. Men framför allt kännetecknas detta arbete av två egenskaper: 1) dess utsagor och teser präglas av utmärkt verklighetsförståelse och utomordentlig realism, 2) i diskussionen av hela massan av material till belysning av 150 års historia på 1100- och 1200-talen står förf. *över* sitt ämne. Labyrinten betraktas uppifrån, resp. inifrån ur dens aspekt, som en gång gick vilse i den; men förf. hör inte til de sentida historiker, som också själv gått vilse. Med arbeten av denna klarhet skulle det inte längre vara nödvändigt at förirra sig i labyrinten.

Tore Nyberg

Erik Gunnes: Kongens ære. Kongemagt og kirke i »En tale mot biskopene«. Gyldendal Norsk Forlag, Oslo 1971. 396 sider.

I 1970 publicerede Erik Gunnes to mindre, men meget vægtige afhandlinger om centrale emner i norsk middelalderhistorie, »Kirkelig jurisdiksjon i Norge 1153–1277« (N.H.T. 49, s. 121–158), og »Erkebiskop Øystein som lovgiver« (Lumen 39, s. 127–149). Allerede det følgende år forelå hans omfattende analyse af det politiske stridsskrift »En tale mod bisperne« fra kong Sverres tid. Denne konge »... er et av de middelaldermennesker som fremdeles er i stand til å kalle på normenns fantasi...«. Talen findes i et anonymt, udateret håndskrift (AM 114 a, 4°), som må henføres til første trediedel af 1300-tallet, hvor talens problemstillinger påny havde fået aktuel politisk interesse. I Arne Magnussons samling, hvori det blev indlemmet ca. 1720, blev bindet forsynet med påtegningen »dissertio quedam confusa...«. Werlauff udgav talen i 1815, senere udgaver blev besørget af P. A. Munch (1848) og Storm (1885). Anne Holtmarks mønstergyldige udgave (1931) danner grundlag for Gunnes' arbejde. Norsk historieforskning har siden Keyser og Munch været stærkt optaget af Sverres kongetid. Ikke mindst Paasche gjorde talen til genstand for undersøgelse, men først med det foreliggen-